

Η διπλή γραφή στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό: μια φαινομενολογική-σημειωτική προσέγγιση

Θεοδώρα Παπίδου

Abstract. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός θεωρείται ως προς αυτό το οποίο μπορεί να αποδοθεί ως κείμενο και εξετάζεται με αφετηρία τα γραπτά ίχνη, τις πρώτες καταγραφές σε γραμμές και λέξεις της αρχιτεκτονικής σκέψης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ορίζεται ένα ιδιαίτερο κείμενο, το *σχεδιαστικό κείμενο*, τόσο εικονογραφικό όσο και γλωσσικό, του οποίου τη σημειωτική οικονομία θα διερευνήσουμε. Αντί της καθιερωμένης διάκρισης ανάμεσα στην απεικόνιση και την αρθρωμένη γλωσσικά έκφραση ως δύο εξ' ορισμού ανταγωνιστικών πεδίων, τα εικονικά και λεκτικά σημεία ανάγονται *για* τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό *σε μια μονάδα σημασίας*. Αναπαριστώ σε γραμμές και διατυπώνω σε λέξεις συνιστούν δύο εκφάνσεις της ίδιας χειρονομίας, της χειρονομίας του *γράφειν*: αποτελούν τη *διπλή γραφή* του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Η έννοια του σημείου όπως αυτή περιγράφεται από τον Γερμανό φιλόσοφο Edmund Husserl είναι αυτή που επιτρέπει τη συνειδητή μετάθεση από μια διάκριση των σημείων σε εικονικά και λεκτικά σε μια από κοινού θεώρησή τους στο *σχεδιαστικό κείμενο* ανεξαρτήτως της υλικής τους υπόστασης. Το *σχεδιαστικό κείμενο* περισσότερο *δείχνει* προς κάτι έξω και πέρα από αυτό το ίδιο, παρά *εκφράζει* τον δημιουργό του. Εξαιτίας αυτού, τα γραπτά σημεία του *σχεδιαστικού κειμένου*, λαμβάνοντας χωρικές διαστάσεις, διανοίγουν έναν χώρο, ενδιάμεσο όπως θα εξηγηθεί, αυτόν της *εγγραφής*, έναν χώρο επικράτειας της γραφής.

“Let us consider architectural thinking. By that I don’ t mean to conceive architecture as a technique separate from thought and therefore possibly suitable to represent it in space, to constitute almost an embodiment of thinking, but rather to raise the question of architecture as a possibility of thought, which cannot be reduced to the status of a representation of thought. [...] one considers architecture as a simple technique and detaches it from thought, whereas there may be an undiscovered way of thinking belonging to the architectural moment, to desire, to creation” (Derrida, 1986, σ. 17).

Τα γραπτά ίχνη της αρχιτεκτονικής σκέψης

Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός: η διαδικασία μετασηματισμών και μεταφράσεων μιας κεντρικής ιδέας η οποία σταδιακά λαμβάνει συγκεκριμένη μορφή και τελικά υλοποιείται στο αρχιτεκτονικό έργο.

Στη γενική του μορφή, ο ορισμός υποκρύπτει το ρόλο που διαδραματίζει το γραπτό ίχνος σε αυτήν τη φαινομενικά γραμμική διαδοχή μετασηματισμών και μεταφράσεων. Είτε πρόκειται για τις γραμμές-χαράξεις κάποιων αρχικών σκαριφημάτων, είτε πρόκειται για τις πρώτες διατυπώσεις σε μεμονωμένες λέξεις και φράσεις των προθέσεων του αρχιτέκτονα-σχεδιαστή, η εμφάνιση του ίχνους, εικονικού ή λεκτικού, καθορίζει τη φαινομενικά διαρκή και αφηρημένη ροή μετασηματισμών και μεταφράσεων καθώς θέτει τους όρους της συγκράτησης του νοήματος. Πριν την οριστική μορφοποίηση του αρχιτεκτονικού έργου και τη γραπτή υποστήριξη των σχεδιαστικών επιλογών που οδήγησαν σε αυτό, η αρχιτεκτονική σκέψη συγκρατείται αρχικά σε χαράξεις και μεμονωμένες λέξεις: χαράξεις οι οποίες αναζητούν μια κατεύθυνση και λέξεις οι οποίες δεν καταφέρνουν ακόμα να συγκροτήσουν ένα σαφές εννοιολογικό πλαίσιο για τον σχεδιασμό.

Η στιγμή εκείνη της πρώτης συγκράτησης σε γραμμές και λέξεις μιας πρόθεσης η οποία προς το παρόν δεν έχει δηλωθεί, αναγγέλλει την ενεργοποίηση ενός μηχανισμού σταθεροποίησης της αρχιτεκτονικής σκέψης σε γραφικά σημεία¹. Στις

¹ Ο όρος “σταθεροποίηση” παραπέμπει στην έννοια Feststellen του Martin Heidegger όπως αυτή συναντάται στη διάλεξή του “Η καταγωγή του έργου τέχνης”. Για τον Heidegger, σταθερός σημαίνει

σημειωτικές καταβολές αυτού του μηχανισμού² –ο οποίος καταδεικνύει την ιδιαιτερότητα της αρχιτεκτονικής σκέψης– αναφέρεται το παρόν κείμενο.

Από τα γραφικά σημεία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στη διπλή γραφή

Η διερεύνηση αυτού του μηχανισμού σταθεροποίησης της αρχιτεκτονικής σκέψης σε γραφικά σημεία ανέδειξε τη *γραφή* ως την ιδιαίτερη οπτική με την οποία προσεγγίζεται ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός. Η γραφή, σε μια ευρύτερη σύλληψή της και όπως την όρισε ο Γάλλος ανθρωπολόγος André Leroi-Gourhan, είναι η ικανότητα σταθεροποίησης της σκέψης σε σημεία³. Ειδικά δε, στην περίπτωση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, η γραφή σταθεροποιείται με γραφικά σημεία αλλά αυτά εμφανίζονται με διπλό τρόπο: ως *εικονικά σημεία* (σκαριφήματα, διαγράμματα, σχέδια) και ως *λεκτικά σημεία* (μεμονωμένες λέξεις, φράσεις, κείμενα). Συναντιούνται, λοιπόν, στην ιδιαίτερη γραφή του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού το εικονικό με το λεκτικό, το χωρικά σχηματοποιημένο με το λεκτικά αρθρωμένο τα οποία, όμως, σε κάθε περίπτωση εμφανίζονται ως *γραφικά σημεία*, δηλαδή σημεία γραφής.

Αναπαριστώ σε γραμμές και διατυπώνω σε λέξεις συνιστούν δύο εκφάνσεις της ίδιας χειρονομίας, της χειρονομίας του γράφειν.

Αντί της καθιερωμένης διάκρισης ανάμεσα στην απεικόνιση και την αρθρωμένη γλωσσικά έκφραση ως δύο εξ ορισμού ανταγωνιστικών πεδίων, *τα εικονικά και λεκτικά σημεία ανάγονται για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό σε μια ενότητα ή αλλιώς μονάδα σημασίας*. Δηλαδή, τα εικονικά και λεκτικά σημεία νοούνται ως γραφικά σημεία ανεξαρτήτως της υλικής τους ποιότητας ή, με άλλους όρους, ανεξαρτήτως του σημαίνοντος σώματός τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ορίζεται ένα ιδιαίτερο κείμενο, το *σχεδιαστικό κείμενο*, τόσο εικονογραφικό όσο και λεκτικό, μέσω του οποίου προσεγγίζεται ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός και του οποίου τη σημειωτική οικονομία θα διερευνήσουμε.

Επομένως, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός θεωρείται ως προς αυτό που μπορεί να αποδοθεί ως κείμενο και εξετάζεται με αφετηρία τις πρώτες καταγραφές σε γραμμές και λέξεις της αρχιτεκτονικής σκέψης. Εξετάζεται με αφετηρία αυτό που ονομάσαμε *σχεδιαστικό κείμενο* το οποίο, εν τέλει, ανάγεται σε φορέα σημασίας για το ίδιο το αρχιτεκτονικό έργο. Εξάλλου, οι όροι γραμμή και λέξη αντί μορφή και έννοια, υπογραμμίζουν ακριβώς την ιδιότητα του *σχεδιαστικού κειμένου* ως διαχειρίσιμου υλικού, υπογραμμίζουν την υλική και γραπτή υπόσταση του λόγου και της απεικόνισης και, κατ' επέκταση, τη γραπτή υπόσταση του ίδιου του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι μια έρευνα για τη γραφή στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό δεν αναζητά εκείνον τον κώδικα που μπορεί να μεταγράψει με διαφάνεια και πληρότητα τις νοητικές διεργασίες του αρχιτέκτονα-σχεδιαστή, αλλά αναζητά εκείνες τις λειτουργίες που παραμένουν αναλλοίωτες κατά τον σχεδιασμό.

“περιγεγραμμένος, αφημένος στα όριά του (πέρατα),” το οποίο, αντιθέτως, “οδηγεί ολόπρωτα ως προαγόμενα τα παρόντα σε φανέρωση. [...] Το σταθεροποιούν όριο επιτρέπει την ηρεμία – αλλά μέσα στην πληρότητα της κινητικότητας” (Heidegger, 1986, σ. 139).

² Η διερεύνηση αυτού του μηχανισμού αποτέλεσε, επίσης, το θέμα της διδακτορικής μου διατριβής: “El proyecto arquitectónico y su espacio de inscripción”, Escola Tècnica Superior d’Arquitectura de Barcelona (UPC).

³ Βλ. Leroi-Gourhan, 2007, σ. 315.

Ο ορισμός του σημείου από τον Edmund Husserl

Θα αναρωτηθούμε: είναι τελικά η γραμμική γραφή της γλώσσας και η χωρική γραφή των απεικονίσεων οι οποίες απαρτίζουν από κοινού τη γραφή του σχεδιασμού ή πράγματι νομιμοποιούμαστε να τις θεωρήσουμε ως μια διπλή, ως την ιδιαίτερη γραφή του σχεδιασμού;

Η απάντηση βρίσκεται στον ορισμό του σημείου. Η έννοια του σημείου είναι αυτή που επιτρέπει τη συνειδητή μετάθεση από μια διάκριση των σημείων σε λεκτικά και εικονικά σε μια από κοινού θεώρησή τους στο *σχεδιαστικό κείμενο* ανεξαρτήτως της υλικής τους υπόστασης. Ιδιαίτερος η έννοια του σημείου όπως περιγράφεται από τον Γερμανό φιλόσοφο Edmund Husserl είναι αυτή που θα διαλευκάνει τη σημειωτική λειτουργία του *σχεδιαστικού κειμένου*.

Σύμφωνα με τον Husserl: “κάθε σημείο είναι σημείο κάποιου πράγματος (...) πλην κάθε σημείο δεν έχει μια “Bedeutung”, ένα “νόημα” (Sinn) που να “εκφράζεται” με το σημείο” (Derrida, 1997, σ. 42). Δηλαδή υπάρχουν σημεία που εκφράζουν κάτι από μόνα τους και σημεία των οποίων η σημασία βρίσκεται σε απόσταση, χωρική και χρονική, από αυτά. Μάλιστα το νόημα στη δεύτερη περίπτωση προκύπτει ακριβώς εξαιτίας αυτής της μετάθεσης/(αν)ακολουθίας.

Πιο συγκεκριμένα, η εξήγηση δίνεται από τον Jacques Derrida στην πραγματεία του για το πρόβλημα του σημείου στην φαινομενολογία του Husserl. Εξηγεί ο Derrida ότι στο σημείο, σύμφωνα πάντα με τον Husserl, εμπεριέχονται δυο ετερογενείς έννοιες, η έκφραση [Ausdruck] και η ένδειξη [Anzeichen]. Ενώ η έκφραση έχει μια αποκλειστική σχέση με τη γλωσσική σφαίρα και, κατά μια έννοια, αποτελεί την εξωτερίκευση ενός εσωτερικού μονολόγου⁴, η ένδειξη, όπως γράφει ο Derrida, “δεν εκφράζει τίποτα επειδή δεν μεταφέρει (...) κάτι που να μπορούμε να ονομάσουμε Bedeutung ή Sinn” (Derrida, 1997, σ. 42). Όμως, το ότι δεν μεταφέρει κάποια σημασία, προφανώς δεν σημαίνει ότι είναι ένα σημείο άνευ σημασίας⁵. Η ένδειξη διακρίνεται από κάποιο “κίνητρο” [Motivierung], με την έννοια κάποιας κίνησης, κάποιου περάσματος “από μια τωρινή γνώση σε μια ανεπίκαιρη γνώση” (Derrida, 1997, σ. 48) αλλά όχι μόνο. Αυτό που επιτυγχάνει η ένδειξη, και είναι σημαντικό για την παρούσα έρευνα, είναι το ότι σηματοδοτεί την έξοδο από οποιονδήποτε νοητό χώρο διανοιγόμενο από τα σημεία, σηματοδοτεί, δηλαδή, την έξοδο προς τον εμπειρικό κόσμο. Στην ένδειξη, επομένως, το σώμα του σημείου έχει μια “φυσική όψη” (Derrida, 1997, σ. 65) και το ενδεικνυόμενο είναι μια “ύπαρξη μέσα στον κόσμο” (Derrida, 1997, σ. 57).

Μπορούμε, άραγε, μετά από αυτήν την εγγενή διχοτόμηση του σημείου να προσδιορίσουμε με ασφάλεια τη σημειωτική λειτουργία του *σχεδιαστικού κειμένου*; Να πούμε, δηλαδή, με βεβαιότητα αν τα γραφικά σημεία αποτελούν έκφραση τόσο της ιδιωματικής σχεδιαστικής γλώσσας του αρχιτέκτονα σχεδιαστή όσο και της πολυσυζητημένης αρχιτεκτονικής γλώσσας ή, αντιθέτως, αποτελούν ένδειξη αυτού που προηγήθηκε της καταγραφής και ένδειξη αυτού που ακόμη δεν σταθεροποιήθηκε;

Η ενδεικτική λειτουργία του σχεδιαστικού κειμένου και ο διανοιγόμενος σημειωτικός του χώρος

Πριν πάρουμε θέση απέναντι σε αυτό το ερώτημα οφείλουμε να ακολουθήσουμε τον συλλογισμό του Husserl ο οποίος δεν αρκείται μόνο στη διαπίστωση αυτής της

⁴ “Θα επιβεβαιωθεί πολύ γοργά ότι για τον Χούσερλ, η εκφραστικότητα της έκφρασης –που προϋποθέτει πάντα την ιδεατότητα μιας Bedeutung– έχει έναν απαραμείωτο δεσμό με τη δυνατότητα της ομιλίας (Rede)” (Derrida, 1997, σ. 34).

⁵ Βλ. Derrida, 1995, σ. 42

διχοτόμησης στο εσωτερικό του σημείου. Γράφει ο Derrida σε ένα σημείο του *H φωνή και το φαινόμενο* που αξίζει να παραθέσουμε: Η διαφορά ανάμεσα στην ένδειξη και την έκφραση είναι

λειτουργιστική μάλλον παρά υποστασιακή. Η ένδειξη και η έκφραση είναι λειτουργίες ή σημαίνουσες σχέσεις, όχι όροι. Ένα και το αυτό φαινόμενο μπορεί να εκληφθεί ως έκφραση ή ως ένδειξη, ως λεκτικό σημείο ή μη λεκτικό. Αυτό εξαρτάται από το αναφορικό βίωμα που εμπυχώνει. (...) Δύο λειτουργίες μπορούν να περιπλακούν, να αναμειχθούν μέσα στην ίδια αλληλουχία σημείων, μέσα στην ίδια σημασία (Derrida, 1997, σ. 37).

Επομένως, η συνύφανση ή η περιπλοκή ανάμεσα στην έκφραση και την ένδειξη χαρακτηρίζουν οποιοδήποτε φαινόμενο, οποιοδήποτε σύμπλεγμα σημείων. Αυτή η συνύφανση της έκφρασης με την ένδειξη μας νομιμοποιεί να θεωρήσουμε μια, αν και διπλή, τη γραφή του σχεδιασμού. Εξάλλου, η ίδια η έννοια του κείμενου ως *textum* εμπεριέχει τη διάσταση του συνυφαίνω: ειδικά για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό συνυφαίνεται το χωρικά σχηματοποιημένο με το λεκτικά αρθρωμένο.

“Ένα και το αυτό φαινόμενο” μπορεί, λοιπόν, να εκληφθεί ως έκφραση ή ως ένδειξη ανάλογα με το “βίωμα που εμπυχώνει” γράφει ο Derrida. Έτσι, το *σχεδιαστικό κείμενο* μπορεί, πρώτον, να συσχετίζεται με τις σκέψεις, τη φαντασία του αρχιτέκτονα-σχεδιαστή και, δεύτερον, να παραπέμπει στο αρχιτεκτονικό έργο. Στην τελευταία περίπτωση, μάλιστα, παραπέμπει με διπλό τρόπο: ως έκφραση που δηλώνεται χάριν στην ομοιότητα και τον συμβολισμό και ως ένδειξη *αυτού-που-θέλει-να-σταθεροποιηθεί* πρώτα στο χαρτί ή στην οθόνη του υπολογιστή και έπειτα έξω από αυτά.

Στην πρώτη σχέση όπου το *σχεδιαστικό κείμενο* συσχετίζεται με τη σκέψη του αρχιτέκτονα, η εξωτερίκευση των σκέψεων και των βιωμάτων του αρχιτέκτονα κατά τον σχεδιασμό δεν είναι έκφραση, δηλαδή ένας περιγραφικός λόγος, μια αφήγηση κάποιων εσωτερικών διεργασιών, αλλά ομοιάζει με νεύμα, παίρνει τη μορφή ένδειξης ενός βιώματος ακόμα και αν συγκρατείται σε λέξεις. Οι λέξεις “ενεργούν σαν νεύματα”⁶ και μαζί με τις απεικονίσεις δεν δηλώνουν ρητά την πρόθεση του σχεδιαστή αλλά την υπονοούν, την υποδεικνύουν. Στη δεύτερη σχέση, το *σχεδιαστικό κείμενο* παραπέμπει στο αρχιτεκτονικό έργο εκφράζοντας με τη βοήθεια της ομοιότητας και του συμβολισμού αυτό που θα εγγραφεί στον πραγματικό χώρο. Δηλαδή, το *σχεδιαστικό κείμενο* εκφράζει το αρχιτεκτονικό έργο εξασφαλίζοντας όπως ένα ακριβές σχέδιο ή μια αφήγηση την εικονογράφηση και την λεκτική του απόδοση. Εκφράζει, επίσης, υιοθετώντας αναγνωρίσιμους συμβολισμούς, ένα ευρύ φάσμα από συμφωνημένες σημασίες, όπως τυπολογίες, στυλ, ορολογίες, κανόνες κ.ο.κ.

Ωστόσο, το *σχεδιαστικό κείμενο* παραπέμπει στο αρχιτεκτονικό έργο χωρίς απαραίτητα να το παριστά και χωρίς να συμβολίζει κάτι πέρα από αυτό. Αντί της εικονογράφησης ή της αφήγησης και αντί της προσαρμογής σε μια υπερκωδικοποιημένη αρχιτεκτονική γλώσσα, το *σχεδιαστικό κείμενο* εκλαμβάνεται ως *γραπτό συμβάν* που διανοίγει έναν ιδιαίτερο σημειωτικό χώρο στραμμένο, όπως θα εξηγήσουμε στη συνέχεια, προς τον εμπειρικό κόσμο.

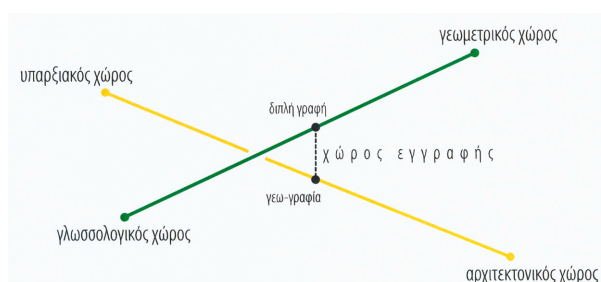
Επομένως, η εκφραστική λειτουργία που εκδηλώνεται με την ομοιότητα και τον συμβολισμό συνειδητά αναστέλλεται, για να αναδυθεί η ενδεικτική λειτουργία⁷ του

⁶ Βλ. Derrida, 1997, σ. 63.

⁷ Εξάλλου, ο Martin Heidegger δίνει τον παρακάτω ορισμό του σημείου: “τα σημεία είναι πρωτίστως μέσα των οποίων ο ειδικός χαρακτήρας συνίσταται στο δεικνύειν” (Sini, 1989, σ. 23) και αυτό που δεικνύεται δεν είναι άλλο από εκείνη τη σκέψη που θέλει να διασωθεί. Στην ίδια την έννοια του

σχεδιαστικού κειμένου στο μέτρο που ο δείκτης [Index] στη σημειωτική του Charles Sanders Peirce “αποτελεί την ένωση δύο θραυσμάτων εμπειρίας” (Peirce, 2005, CP 2.285): στην περίπτωση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού ανάμεσα στο συμβάν της σκέψης και του γραπτού ίχνους, ανάμεσα στο γράφειν και τον σχεδιασμό.

Αυτός ο ιδιαίτερος ερμηνευτικός χώρος⁸ που διανοίγεται από τα γραφικά σημεία του σχεδιασμού, ορίζεται ως *χώρος εγγραφής*⁹: όντας στραμμένος προς τον εμπειρικό κόσμο επιδιώκει να εγγράψει σε αυτόν *αυτό-που-θέλει-να σταθεροποιηθεί* κατά τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Το *σχεδιαστικό κείμενο*, επομένως, περισσότερο δείχνει προς κάτι έξω και πέρα από αυτό το ίδιο και για αυτό τα γραφικά σημεία του, λαμβάνοντας χωρικές διαστάσεις, διανοίγουν έναν ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στον ιδεατό γλωσσικό-γεωμετρικό χώρο και στον υπαρξιακό-αρχιτεκτονικό χώρο.

Σχήμα 1. Χώρος εγγραφής: οριοθετείται από τη διπλή γραφή και τη γεω-γραφία

Ο *χώρος εγγραφής* διανοίγεται από τα γραφικά σημεία και επιχειρεί να επαναφέρει την ενότητα ανάμεσα στα διερρηγμένα, όντας αναπαριστώμενα, “θραύσματα εμπειρίας”, ανάμεσα στο εκφράζω, δείχνω, σημαδεύω, απεικονίζω, κατασκευάζω. Την ενότητα αυτή δήλωνε εξ ορισμού η *γεω-γραφία*, εκείνη η θεμελιώδης αρχιτεκτονική χειρονομία του σημαδέματος του εδάφους¹⁰, όπως έλεγε ο Ferran Lobo, στην οποία η λεκτική εκφορά, η γραφική χειρονομία και η κατασκευή συναντιόταν κατά τη διάρκεια του τελετουργικού της ίδρυσης ενός τόπου, μιας πόλης. Αντιθέτως, η γραφή έχει τη δυνατότητα να επιτυγχάνει μια ανάλογη ενότητα εφόσον και σχετίζεται όχι με αυτό που (θετικά) συγκρατείται στα σημεία της, αλλά, κυρίως, με *αυτό-που-θέλει-να σταθεροποιηθεί* το οποίο κρατάει ενωμένα αυτό που θα σταθεροποιηθεί με αυτό που θα κατασταλεί τελικά από το ίδιο το συμβάν της (εν)γραφής.

Όμως, τι είναι *αυτό-που-θέλει-να σταθεροποιηθεί* κατά τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό; Εν συντομία απαντούμε: Το *σχεδιαστικό κείμενο* παραπέμπει στο αρχιτεκτονικό έργο δείχνοντας *αυτό-που-θέλει-να σταθεροποιηθεί ως τόπος*.

Τόπος: η ιδιόμορφη ερμηνευτικότητα του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού

Αυτό-που-θέλει-να σταθεροποιηθεί ως τόπος σύμφωνα με το “τρισημείο” σημειωτικό μοντέλο του Charles S. Peirce αποτελεί το θεμέλιο [ground] της σημείωσης, δηλαδή το θεμέλιο της τριαδικής σχέσης ανάμεσα στο *σχεδιαστικό κείμενο*, το αρχιτεκτονικό έργο και τον τόπο. Σε αντιστοιχία με τον γνωστό ορισμό του σημείου¹¹, το *σχεδιαστικό κείμενο* αποτελεί το Representamen το αντικείμενο του

σημείου, λοιπόν, εντοπίζεται η λειτουργία του παραπέμπειν (Sini, 1989, σ. 23), του δεικνύειν με χαϊντεγκεριανούς όρους.

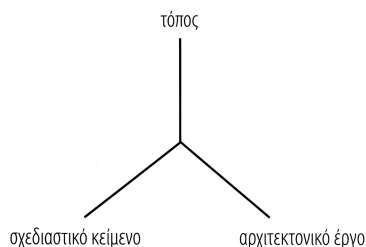
⁸ Εξάλλου, “οι χώροι (του κόσμου) είναι χώροι ερμηνείας, δηλαδή είναι συναγόμενοι από τα σημεία” (Lobo, 1999, σ. 26).

⁹ Βλ. Papidou, 2013, cap. «Lugar».

¹⁰ Βλ. Lobo, 2000, σ. 67.

¹¹ Βλ. Peirce, 1981, σ. 174.

οποίου είναι το αρχιτεκτονικό έργο, ενώ ο τόπος διαδραματίζει το ρόλο του ρυθμιστή της μεταξύ τους σχέσης με την έννοια που ο Peirce αποδίδει στο Interpretant, στο Ερμηνεύον. Ένα είδος διερμηνέα¹², ο τόπος είναι ο εγγυητής μιας άλλου τύπου σημειωτικής σχέσης πέραν της ομοιότητας και του συμβολισμού ανάμεσα στο *σχεδιαστικό κείμενο* και το αρχιτεκτονικό έργο.

Σχήμα 2. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός ως σημείωση [semiosis].

Αυτό-που-θέλει-να-σταθεροποιηθεί ως τόπος αποτελεί το θεμέλιο [ground] που συγκαλεί σε ενότητα το *σχεδιαστικό κείμενο* και τη γραφή του σχεδιασμού με τη μελλοντική εγγραφή του αρχιτεκτονικού έργου σε πραγματικό τόπο. Ως ιδέα ή αφαίρεση, *αυτό-που-θέλει-να-σταθεροποιηθεί ως τόπος* επιμένει να διατηρείται ενεργό κατά τον σχεδιασμό, κατά τη διαρκή παραπομπή των γραφικών σημείων προς το αρχιτεκτονικό έργο. Ο Carlo Sini χαρακτηρίζει αυτή τη διαρκή παραπομπή ανάμεσα στο Representamen και το Ερμηνεύον ως ένα παιχνίδι “στο οποίο η φύση του σημείου αναδύεται στην πιο βαθιά ουσία της” (Sini, 1989, σ. 49).

Κατά πόσο όμως νομιμοποιούμαστε να εφαρμόσουμε στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό το τριαδικό μοντέλο της σημείωσης του Peirce; Η σημείωση νοείται “ως η συμβολική διαμόρφωση της δυναμικής πολλαπλότητας που χαρακτηρίζει την εμπειρία και την οποία το σημείο προσπαθεί να συλλάβει ή να συγκρατήσει” (Bentolila, 2008). Η ερμηνεία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού με αφετηρία τη γραφή επιχειρεί να εντάξει σε κάποιο γενικό σχήμα την πολλαπλότητα της εμπειρίας που διατρέχει το φαινόμενο του σχεδιασμού: το απεικονίζει, το περιγράφει, το χαράζει, το ονομάζει... Και μπορεί αυτή η ερμηνεία να καταφέρει μια κάποια ταξινόμηση στο μέτρο που έχει στη διάθεσή της τα υλικά σημάδια αυτής της πολλαπλότητας, τις γραπτές ενδείξεις όσο το δυνατό ανεπηρέαστες από κυρίαρχους κώδικες αναπαράστασης και συμβολισμών.

Σύνοψη

Η στιγμή εκείνη της πρώτης συγκράτησης σε γραμμές και λέξεις κατά τη διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού αναγγέλλει την ενεργοποίηση ενός μηχανισμού σταθεροποίησης της αρχιτεκτονικής σκέψης σε εικονικά και λεκτικά σημεία. Από τα ίχνη της πρώτης συγκράτησης μέχρι την εμφάνιση της μορφής και της έννοιας, το κείμενο της ιδιαίτερης σχεδιαστικής γραφής εκλαμβάνεται ως μια μονάδα σημασίας. Παρακάμπτοντας τη διαλεκτική ως ερμηνευτικό εργαλείο ανάμεσα στο εικονικό και το λεκτικό, θεωρείται το *σχεδιαστικό κείμενο* ως γραπτό συμβάν, τα σημεία του οποίου εκλαμβάνονται ως ενδείξεις που στρέφονται προς τον εσωτερικό κόσμο του αρχιτέκτονα-σχεδιαστή και προς τον εμπειρικό κόσμο.

Καθώς αναστέλλεται η εκφραστική λειτουργία του *σχεδιαστικού κειμένου*, οι επιταγές της ομοιότητας και του συμβολισμού, απεμπλέκεται η σημειωτική

¹² Βλ. Tordera, 1978, σσ. 105-106. Ο Charles Morris, εξάλλου, στο *Foundations of the Theory of Signs* διακρίνει το Interpretant από τον Διερμηνέα τον οποίο αριθμεί ως τον τέταρτο παράγοντα της σημείωσης (Morris, 1985, σ. 27).

διαδικασία από δεσμεύσεις επιβεβλημένων κωδίκων ώστε να αναδυθεί εκείνη η πρωτογένεια [Firstness] του Ερμηνεύοντος [Interpretante], δηλαδή η πιθανότητα να ερμηνευτεί το *σχεδιαστικό κείμενο* προτού κάτι ή κάποιος το ερμηνεύσει βάσει ενός ορισμένου κώδικα. “Κάθε σημείο”, έγραφε ο Peirce, “οφείλει να κατέχει τη δική του ιδιόμορφη ερμηνευτικότητα πριν αποκτήσει έναν ερμηνευτή” (Peirce, 1987, σ. 146). Για το *σχεδιαστικό κείμενο*, αυτή η ιδιόμορφη ερμηνευτικότητα είναι ο τόπος. Στις διαρκείς παραπομπές ανάμεσα στο κείμενο και τον τόπο μπορεί να αναδυθεί η ουσία του σχεδιασμού.

Βιβλιογραφία

- Bentolila, H. (2008, Σεπτέμβριος, 11-12). Signo y movimiento en el pensamiento de Charles S. Peirce. Στο *Peirce en Argentina* [III Jornadas GEP], από <http://www.unav.es/gep/IIIPeirceArgentinaBentolila.html>
- Derrida, J. (1997). *Η φωνή και το φαινόμενο. Εισαγωγή στο πρόβλημα του σημείου όπως αυτό εμφανίζεται μέσα στη φαινομενολογία του Χούσερλ*. Αθήνα: Όλκος.
- Derrida, J. (1986, Απρίλιος). Architecture ove il desiderio può abitare [συνέντευξη]. *Domus*, 671, 17-24.
- Heidegger, M. (1986). *Η προέλευση του έργου τέχνης*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Leroi-Gourhan, A. (2007). *Το έργο και η ομιλία του ανθρώπου*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Lobo, F. (2000). Signo, arquitectura, habitación. Στο P. Soláns (Επιμ.), *Pensar, construir, habitar: Aproximación a la arquitectura contemporánea* (σσ. 55-69). Palma de Mallorca: COAIB.
- Lobo, F. (1999) *Teoría del conocimiento: Ética y Estética* [Διαλέξεις στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα Teoría e Historia de la Arquitectura, ETSAB, UPC Barcelona].
- Morris, Ch. (1985). *Fundamentos de la teoría de los signos*. Barcelona: Editorial Paidós.
- Papidou, Th. (2013). *El proyecto arquitectónico y su espacio de inscripción* (tesis doctoral). ETSAB, Barcelona.
- Peirce, Ch. S. (1981). Η Λογική ως Σημειωτική: η θεωρία των σημείων. Στο *Κείμενα σημειολογίας* (σσ. 173-206). Αθήνα: Νεφέλη.
- Peirce, Ch. S. (1987). *Obra lógico-semiótica*. Madrid: Editorial Taurus.
- Peirce, Ch. S. (1988). *El hombre un signo (el pragmatismo de Peirce)*. Barcelona: Editorial Crítica.
- Peirce, Ch. S. (2005). El icono, el índice y el símbolo, από <http://www.unav.es/gep/IconoIndiceSimbolo.html>
- Sini C. (1989). *Pasar el signo*. Madrid: Mondadori.
- Tordera, A. (1978), *Hacia una Semiótica Pragmática: el signo en Ch. S. Peirce*. Valencia: Fernando Torres.